

O'QUVCHILARDA O'ZLASHTIRISH JARAYONIDA YUZAGA KELADIGAN QIYINCHILIKLARINING PSIXOLOGIK TAHLILI

Shukurova Farog'at Xo'janazarovna

Samarqand viloyati Urgut tumani 156-maktab psixologi

Annotatsiya. Ko'pincha o'qituvchilar o'zlashtirmovchi o'quvchi bilan qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazadilar. Bunda ular darsda o'tilgan materiallarni qaytarish, bir mashqni bir necha marta yozdirish bilan chegaralanadilar. Bunda bola nimada xato qilayotganiga e'tibor berilmaydi.

Kalit so'zlar: past o'zlashtirish, o'quvchi, o'qituvchi, psixodiagnostika, psixokorreksiya, motivatsiya, irsiyat, patologiya, dangasalik, agressiya, depressiya

KIRISH.

Bolada vujudga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni o'qituvchi asosan o'zlashtirish bilan belgilaydi. Bunda bolalar qariyb bir xil baholanadi: a'lochi - demak u yaxshi o'quvchi, ikkichi - yomon o'quvchi. Bunday o'quvchiga qo'llaniladigan choralar ham bir xil. Bolaning ota-onasi maktabga chaqirilib, o'g'li (yoki qizi) bilan shug'ullanmayotgani, yomon tarbiyalanayotganligi haqida ma'lum qilinadi. Yoki o'qituvchi oqibati haqida o'ylamasdan o'quvchini butun sinf oldida baqirib haqoratlaydi, izza qiladi. Ko'pchilik tajribali o'qituvchilar o'quvchilar o'zlashtirmasligini uning dangasaligi, tarbiyasizligi, ishyoqmasligi bilan bog'laydilar. Ko'p kasal bo'luvchi zaif bolalar organizmi darmonsizligi tufayli ishga va o'qishga qobiliyatlari kamayadi. Bunday bolalar bilan individual shug'ullanmasa, tez orada ular o'zlashtirmovchi o'quvchilar qatoriga kiradilar. Biron narsadan qattiq qo'rqqan bolalarda asabiylashish alomatlari -duduqlanish, enurez va boshqalar paydo bo'ladi. Bunday bolalar bilan ham o'qituvchi maxsus shug'ullanmasa, o'zlashtirmovchi o'quvchilarning soni ortishi mumkin.

O'quvchilar o'zlashtirmasligining sabablaridan biri bolaning psixik taraqqiyotdan vaqtincha orqada qolishi bilan ko'pincha bog'liq. Turli mutaxassislar tomonidan o'tkazilgan

tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, o'zlashtirmaslik 50 % psixik taraqqiyotda orqada qolish bilan, 24% xulq-atvorning buzilishi, 4% aqliy yetishmaslik va nutqning rivojlanmaganligi bilan bog'liq.

Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qolish bolada turli sabablarga ko'ra vujudga kelishi mumkin. Ko'pincha bu bolaning ona qornida va tug'ilishi vaqtidagi o'zgarishlar (patologiya), irsiyat, ilk bolalik davrida bolaning jarohatlanishi va og'ir kasalliklarga chalinishi sabab bo'lishi mumkin. Bunday omillarning markaziy nerv sistemasiga noqulay ta'sir etishi natijasida eng nozik insoniy funksiyalarning taraqqiyoti to'xtaydi. Shu bilan birga bola tarbiyalanayotgan ijtimoiy muhitning roli ham muhim. Bolaga onaning erkalashlari yetishmasligi, unga yetarlicha e'tibor bermaslik, unga iliq munosabatda bo'lmaslik, unga yaxshi qaramaslik, vaqt ajratmaslik kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Bola qanchalik kichik bo'lsa, bu omillar shunchalik ahamiyatlidir. Xuddi shu sabablarga ko'ra mehribonlik uylarida, kunu tun ishlaydigan bog'cha va yaslilarda tarbiyalanayotgan bolalarda psixik taraqqiyotda orqada qolish uchraydi. Ko'pincha o'qituvchilar o'zlashtirmovchi o'quvchi bilan qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazadilar. Bunda ular darsda o'tilgan materiallarni qaytarish, bir mashqni bir necha marta yozdirish bilan chegaralanadilar. Bunda bola nimada xato qilayotganiga e'tibor berilmaydi. Ba'zan o'qituvchilar sababini tushunmasdan o'zlashtirmovchi o'quvchilarni "qobiliyatsizlar", "aqli yetishmaydiganlar" safiga kiritib qo'yadilar. Tez orada o'qituvchilar o'zlashtirmovchi o'quvchilarga e'tibor bermay qo'yadilar, sinfda qolmasliklari uchun "uch" baho qo'yadilar. Keyinchalik bunday o'quvchilarda maktabga nisbatan salbiy munosabat rivojlanadi, shaxs xarakteri patologik shakllanadi. Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qoladigan bolalarga individual ishlashning mahsuldor usullari qo'llanilsa, umumta'lim maktabida bema'lol o'zlashtiruvchi o'quvchilar qatorida bo'ladilar.

P.P.Blonskiy "Qiyin o'quvchilar" asarida psixik va jismoniy tayyorgarlik turli xususiyatlarini birikuvi xarakteriga bog'liq ravishda o'zlashtirmovchi o'quvchilarni quyidagi tiplarga ajratgan. P.P.Blonskiy o'zlashtirmovchi o'quvchilarni tavsiflaganda birinchi o'rinda jismoniy sog'likka katta e'tibor beradi. Muallif ishlarida psixologik xususiyatlar yetarlicha

yoritilmagan. P.P.Blonskiy o'zlashtirmaslikka olib keladigan asosiy sababni ajratib ko'rsatgan. Birinchidan, o'quvchi sog'lig'iga bog'liq quyi ishchanlik qobiliyati, ikkinchidan o'zini faoliyatini to'g'ri tashkil eta olmaslik, "ishlay olmaslik", uchinchidan, o'qishga qiziqishning yo'qligi, to'rtinchidan, o'quvchining bo'sh rivojlanganligi.

P.P.Blonskiy o'zlashtirmovchi o'quvchilarni quyidagi tiplarga ajratadi: I tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 50% jismonan bo'sh va aqliy rivojlanmagan o'quvchilar kiradi. II tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 25% jismonan kuchsiz, ko'p dars qoldiradigan, tez charchaydigan o'quvchi, aqliy rivojlanishi yetarli darajada. III tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 10% jismonan normal, lekin aqlan rivojlanmagan o'quvchilar. IV tip o'zlashtirmovchi o'quvchilar taxminan 15% oilaviy sharoitga ko'ra maktabdan ajralib qolgan o'quvchilar. Shunday qilib, o'quvchilar tiplari klassifikatsiyasini asosiy ikki ichki sababga ko'ra jismoniy bo'sh va aqliy rivojlanmaganlik, uchinchidan maktabdan tashqaridagi sabab – sharoit maktabdan tashqari qiziqishlar. P.P.Blonskiy ishlari maktab o'zlashtirmasligi muammosini o'rganishda muhim hissa bo'lib qo'shildi. O'zlashtirmaslik sabablarini tahlil qilish, uni yo'qotish va oldini olish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish muallif ishidagi yutuqlardan biri bo'lgan.

L.S.Slavinaning "O'zlashtirmovchi va tartibbuzar o'quvchilarga individual yondashuv" asarida o'zlashtirmovchi o'quvchilarni turli guruhlariga bo'lgan. Muallif bunday tipologiyani ishlab chiqishda o'quvchi shaxsining muhim xususiyatlariga e'tibor beradi:

1. o'qishga nisbatan noto'g'ri munosabat shakllangan o'quvchilar;
2. materiallarni qiyinchilik bilan o'zlashtiruvchi o'quvchilar;
3. o'quv ishida malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar;
4. mehnat qila olmaydigan o'quvchilar;
5. bilimga va o'qishga malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar.

Bunda turli guruhdagi o'quvchilar shaxsining har xil tomonlari orasidagi munosabat to'g'risidagi savol ochiq qoladi. O'zlashtirmovchi o'quvchilar uchun eng avvalo o'zini kuchsiz boshqarish, o'z psixik jarayonlari (diqqati, xotirasini) boshqara olmaslik, o'quv ishining oqilona usullari shakllanmaganligi, o'quv masalalarini yechishda o'ylashni

istamaslik, bilimlarni shartli o'zlashtirish xos. Bunday o'quvchilar aqliy ishdan qochishga intilib, faol fikrlash zaruratidan ularni xalos qiladigan har xil aylanma yo'llarni izlaydilar.

XULOSA

O'zlashtirmovchi o'quvchilar aqliy taraqqiyot darajasining sezilarli pasayishi doimiy intellektual zo'riqmaslik, bo'sh o'zini-o'zi boshqarish natijasi bo'lishi mumkin. N.A.Menchinskaya o'tkazgan tadqiqotlaridan ma'lum bo'lishicha, o'zlashtirmovchi o'quvchilar diqqati va xotirasida quyi ko'rsatkichlar olinishi bu psixik jarayonlarida patologik o'zgarishlarning natijasi emas, balki to'g'ri ishlash odatlarining mavjud emasligi bilan bog'liqdir. N.A.Menchinskaya o'zlashtirmovchi o'quvchilar tipologiyasini ishlab chiqishda birinchidan tafakkur faoliyati xususiyatlari, ikkinchidan, shaxsning yo'nalishiga e'tibor berdi. Muallif o'quv faoliyatini tashkil qila olish ko'nikmasini barcha o'zlashtirmovchi o'quvchilarga xos bo'lgani uchun tiplarga ajratish mezonini sifatida qaraydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdivalievna, A. N. (2022). PSYCHOCORRECTION OF BEHAVIORAL AND EMOTIONAL FIELDS IN CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT AND HYPERACTIVE. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, 10, 132-137.
2. Abdivalievna, A. N. (2022). Psychological features of adaptation of students abroad. *Innovative Society: Problems. Analysis and Development Prospects*, 117-120.
3. Abdivalievna, A. N., & Nuriddinovna, I. N. (2022). EMERGENCY PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE IN EXTREME SITUATIONS. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 66-71.
4. З.Т.НИШОНОВА, Н.А.АСКАРОВА, Ф.Ф.РАСУЛОВА, Г.Ю.БАЙКУНУСОВА. Ўқувчиларда паст ўзлаштириш диагностикаси ва психокоррекцияси. Услубий қўлланма. Тошкент ТДПУ нашриёти. 2013.
5. Internet materiallari